

† VARSANUFIE,
Arhiepiscopul Râmnicului

Lucrarea milosteniei ca expresie a vieții în Dumnezeu

Lumea contemporană vorbește mult despre solidaritate și despre drepturile omului, însă rămâne adesea incapabilă să răspundă singurătății profunde în care trăiesc anumite persoane. Există o sărăcie care nu poate fi vindecată prin bunuri materiale, după cum există o bogăție care ascunde o mare lipsă de sens. Omul are nevoie să descopere că este iubit înainte de a fi folositor, că este primit înainte de a demonstra ceva și că valoarea lui nu depinde de succesul său. Tocmai aici milostenia creștină își descoperă actualitatea. Ea nu oferă numai ajutor, ci comuniune; nu rezolvă doar o nevoie, ci mărturisește că fiecare om este chemat la viața lui Dumnezeu.

Există și un adevăr pe care omul îl descoperă numai atunci când începe să dăruiască. Crede că pierde, dar învață că se îmbogățește. Crede că renunță la ceva al său, dar descoperă că ceea ce păstrează numai pentru sine sfârșește prin a-l săraci. Împărăția lui Dumnezeu are o logică diferită de logica lumii. În ea, omul se găsește pe sine tocmai atunci când încetează să se pună în centrul existenței. Iubirea nu micșorează persoana, ci o face mai încăpătoare, mai liberă și mai vie.

De aceea, milostenia nu este o lucrare rezervată celor care au multe bunuri. Uneori, cea mai mare milostenie este răbdarea față de slăbiciunea celui alt, iertarea unei nedreptăți, un cuvânt care ridică, o prezență tăcută lângă omul aflat în suferință sau rugăciunea făcută pentru cel care nici măcar nu știe că este purtat în inima altcuiva.

Milostenia constituie una dintre expresiile cele mai profunde ale procesului de îndumnezeire (θέωσις), întrucât prin ea omul participă în mod concret la iubirea și lucrarea lui Dumnezeu în lume. Îndumnezeirea nu reprezintă o transformare a ființei umane în ființă divină, ci participarea, prin Harul necreat al lui Dumnezeu, la viața dumnezeiască, fără confundarea firii create cu cea necreată. Astfel, întreaga iconomie a mântuirii este orientată spre restaurarea comuniunii dintre Dumnezeu și om și spre ridicarea omului la participarea la viața Sfintei Treimi. În această perspectivă, milostenia nu este doar o virtute morală sau o datorie socială, ci una

dintre energiile prin care omul își actualizează vocația de a deveni asemenea lui Dumnezeu.

Temeiul dogmatic al acestei înțelegeri se află în revelația Dumnezeului treimic, a Cărui existență este comuniune deplină de iubire.

Dumnezeu nu există în izolare, ci ca unitate de Persoane care Se dăruiesc reciproc într-o comuniune desăvârșită. Fiind creat după chipul lui Dumnezeu, omul poartă în însăși structura sa ontologică vocația comuniunii și a iubirii. Îndumnezeirea înseamnă tocmai participarea tot mai deplină la acest mod de existență al lui Dumnezeu, iar milostenia constituie una dintre manifestările concrete ale acestei participări. Omul care iubește și se dăruiește aproapelui începe să trăiască, încă din această viață, modul de existență al iubirii dumnezeiești.

Sfântul Maxim Mărturisitorul învață că scopul vieții duhovnicești este depășirea iubirii egoiste de sine (*philautia*), rădăcina tuturor patimilor¹. Atunci când omul este dominat de această iubire dezordonată, el transformă lumea și pe semenii săi în obiecte ale propriei satisfacții. În schimb, Harul lui Dumnezeu îl conduce spre iubirea autentică, dezinteresată, care nu urmărește folosul propriu, ci binele celuilalt². Milostenia reprezintă una dintre formele cele mai evidente ale acestei transformări interioare. Prin dăruire, omul își învinge egoismul, își curățește inima și dobândește libertatea iubirii. Astfel, actul milosteniei nu schimbă doar situația celui care primește ajutor, ci îl transfigurează și pe cel care oferă, făcându-l părtaş lucrării dumnezeiești.

Milostenia devine astfel o formă concretă a asemănării cu Dumnezeu, deoarece omul participă la însăși dinamica iubirii divine, care se caracterizează prin dăruire, compasiune și jertfelnicie. Fiecare gest autentic de milostenie reprezintă o ieșire din închiderea egoistă și o intrare în logica existenței treimice, în care persoana se împlinește prin comuniune și dăruire. Pentru aceasta, virtutea trebuie să fie continuă și constantă, întrucât, „cel ce a săvârșit o dată o faptă bună nu este virtuos”³, precum „nu este milostiv cel ce s-a îndeletnicit puțin cu milostenia, ci cel ce s-a îndeletnicit cât mai mult și toată viața lui cu această virtute”⁴.

Om care iubește și se dăruiește
aproapelui începe să trăiască, încă
din această viață, modul de existență
al iubirii dumnezeiești. ✠

¹ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, „Capetele despre dragoste”, în *Filocalia*, vol. II, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru STĂNILOAE, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1981.

² *Filocalia*, vol. III, p. 487, nota 344. „Iubirea și bunătatea unui om se reflectă pe fața lui ca lumină” (Sfântul Dumitru STĂNILOAE, *Iisus Hristos lumina lumii și îndumnezeitorul omului*, Editura Anastasia, 1993, p. 45). Virtutțile sunt darul lui Dumnezeu făcut celor ce se nevoiesc toată viața spre ele, de aceea „chipul lui Dumnezeu strălucește pe chipurile sfinților Săi” (Paul Evdokimov, *Femeia și mântuirea lumii*, Traducere Gabriela Moldoveanu, Editura Christiana, București, 1995, p.101).

³ *Filocalia*, vol. IX, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru STĂNILOAE, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 594.

⁴ *Filocalia*, vol. IV, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru STĂNILOAE, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 212.

Dimensiunea ascetică a milosteniei este, de asemenea, esențială pentru procesul îndumnezeirii. În tradiția filocalică, eliberarea de patimi nu se realizează exclusiv prin nevoințe personale, ci și prin cultivarea iubirii active față de aproapele. Milostenia combate avariția, mândria, indiferența și autosuficiența, deschizând inima spre compasiune și solidaritate. Ea devine astfel o adevărată asceză a iubirii, prin care omul își disciplinează voința și își orientează libertatea către binele celuiilalt. În acest sens, Sfântul Isaac Sirul afirmă că semnul omului ajuns la desăvârșire este „inima milostivă”, capabilă să cuprindă întreaga creație în iubirea sa și să sufere împreună cu toate făpturile. Astfel, „virtutea sădește în suflet deprinderea, prin faptul că este lucrată continuu, și, la urmă, însăși deprinderea îi procură omului odihna în Dumnezeu”⁵, căci „deprinderea virtuții ne mișcă să gândim, să grăim sau să săvârșim cele bune”⁶.

Milostenia combate avariția, mândria, indiferența și autosuficiența, deschizând inima spre compasiune și solidaritate. Ea devine astfel o adevărată asceză a iubirii, prin care omul își disciplinează voința și își orientează libertatea către binele celuiilalt.

Fiecare gest autentic de milostenie reprezintă o ieșire din închiderea egoistă și o intrare în logica existenței treimice, în care persoana se împlinește prin comuniune și dăruire. ✠

Observăm, așadar, că relația dintre milostenie și îndumnezeire este una inseparabilă. Îndumnezeirea nu se realizează în afara iubirii concrete față de aproapele, iar milostenia nu poate fi redusă la un simplu act filantropic lipsit de dimensiune spirituală. Ea reprezintă participarea omului la iubirea milostivă a lui Dumnezeu, depășirea egoismului prin Har și anticiparea comuniunii veșnice cu Sfânta Treime. În această lumină, milostenia apare ca unul dintre cele mai autentice semne ale omului transfigurat de Har și ca una dintre căile fundamentale prin care chipul lui Dumnezeu din om înaintea spre asemănarea cu Creatorul său. Astfel, omul nu doar împlinește o poruncă morală, ci își rea-

lizează vocația ultimă: aceea de a deveni, prin Har, părtaș vieții și iubirii dumnezeiești.

În măsura în care omul se unește cu Dumnezeu prin Har, el devine capabil să transforme iubirea primită în iubire dăruită, făcând din existența sa un spațiu al comuniunii și al slujirii aproapelui.

Temeiul dogmatic al milosteniei se află în însăși taina Sfintei Treimi. Persoanele dumnezeiești există într-o deplină comuniune de iubire, fiecare dăruindu-Se celeilalte fără diminuire și fără pierderea identității pro-

⁵ *Filocalia*, vol. IX, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru STĂNILOAE, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 594.

⁶ *Filocalia*, vol. IV, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru STĂNILOAE, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 32.

prii. Această iubire perihoretică devine modelul suprem al relațiilor umane, întrucât omul, creat după chipul lui Dumnezeu (*Facerea* I, 26), poartă în însăși structura ființei sale vocația comuniunii. Dacă păcatul a introdus izolarea, egoismul și închiderea în sine, Harul a restaurat deschiderea către Dumnezeu și către aproapele, iar milostenia reprezintă una dintre cele mai concrete forme ale acestei restaurări.

De aceea, Dumnezeu Se arată lui Moise ca fiind „milostiv și îndurat, îndelung-răbdător și mult-milostiv” (*Ieșirea* XXXIV, 6). Aceasta nu este doar o veste despre Dumnezeu, ci o descoperire a slavei Sale, prin care omul este chemat la asemănare. În Sfânta Scriptură, milostenia nu apare mai întâi ca o poruncă morală printre altele, ci ca o descoperire a chipului lui Dumnezeu. Omul învață ce este milostenia nu printr-o definiție, ci prin întâlnirea cu Dumnezeu Cel viu, Care Se apleacă asupra omului nu pentru că acesta ar merita, ci pentru că Dumnezeu este bun. „Milostiv și îndurat este Domnul” (*Psalmul* CII, 8).

Când Scriptura vorbește despre milostenie, ea nu descrie doar o faptă bună, ci o mișcare a inimii care izvorăște din Dumnezeu și se întoarce la Dumnezeu prin om. Milostenia este, în acest sens, o formă de viață. Nu este ceva adăugat omului, ci ceva ce se trezește în el atunci când începe să vadă lumea așa cum o vede Dumnezeu.

În Vechiul Testament, milostenia lui Dumnezeu se arată mai întâi ca răbdare. Poporul cade și se ridică, uită și îi este adusă aminte iubirea milostivă a lui Dumnezeu, greșește și este chemat înapoi. De altfel, toate lucrările lui Dumnezeu în Vechiul Testament sunt iconomii ale milei: izbăvirea din robie, purtarea de grijă în pustie, iar Legea dată nu a fost străină de milă, ci călăuză spre ea. Proorocul Isaia a arătat că jertfa fără milă este neprimită înaintea lui Dumnezeu, căci postul adevărat este ruperea pâinii pentru cel flămând (*Isaia* LVIII, 7), iar proorocul Miheia, adunând în cuvânt scurt toată învățătura Legii, a vestit că binele omului este: „a iubi mila și a umbla smerit cu Dumnezeul tău” (*Miheia* VI, 8). Mila, însă, nu a fost o adăugire, ci o împlinire a Legii.

În vremurile din urmă (*Evrei* I, 1), Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut trup (*Ioan* I, 14) și a arătat în Sine plinătatea milei dumnezeiești, căci Domnul Hristos nu doar a poruncit milostenia, ci El Însuși S-a făcut milă pentru lume. Astfel, Întruparea Fiului lui Dumnezeu a fost actul care a oferit fundamentul hristologic al lucrării milosteniei. Prin asumarea firii omenești, Mântuitorul Hristos nu doar S-a apropiat de om, ci a făcut din întreaga existență umană loc al prezenței și lucrării dumnezeiești. El S-a identificat în mod tainic cu cel sărac, bolnav, flămând sau întemnițat, după cuvântul

Omul învață ce este milostenia nu printr-o definiție, ci prin întâlnirea cu Dumnezeu Cel viu, Care Se apleacă asupra omului nu pentru că acesta ar merita, ci pentru că Dumnezeu este bun. ✠

Evangeliei: „Întrucât ați făcut unuia dintre acești frați ai Mei prea mici, Mie Mi-ați făcut” (*Matei XXV, 40*). Astfel, actul milosteniei depășește dimensiunea filantropică și dobândește caracter sacramental, deoarece întâlnirea cu aproapele devine întâlnire cu Hristos Însuși. Cel care oferă milostenie nu face un gest unilateral, ci răspunde iubirii lui Dumnezeu și intră

Actul milosteniei depășește dimensiunea
filantropică și dobândește caracter
sacramental, deoarece întâlnirea cu
aproapele devine întâlnire
cu Hristos Însuși. ❧

într-o relație vie cu Persoana Mântuitorului Hristos. Pentru aceasta îi ferește Domnul nostru Iisus Hristos pe cei ce arată milă: „Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui” (*Matei V, 7*), arătând lucrarea duhovnicească a împreună-lucrării dintre Harul dumnezeiesc și voința omului. Căci ceea ce omul dăruiește, aceea primește de la Dumnezeu cu măsură

mai mare, fără să ceară răsplată. În același timp, milostenia lasă libertatea celui alt neatinsă și îi redă încrederea că este iubit pentru că este chip al lui Dumnezeu.

În Pilda Samaritanului milostiv (*Luca X, 25–37*), se descoperă taina aproapei: nu prin fire, ci prin lucrare devine omul aproapele celui alt. Iar mila este legătura care unește pe cel rănit cu cel ce vindecă, arătând că iubirea nu are hotare de neam sau lege. Astfel, relația cu Dumnezeu nu poate fi despărțită de relația cu aproapele, întrucât aceeași iubire dumnezeiască se revarsă asupra tuturor oamenilor. De aceea, Sfântul Ioan Evanghelistul afirmă: „Dacă zice cineva: «Iubesc pe Dumnezeu», iar pe fratele său îl urăște, mincinos este»” (*I Ioan IV, 20*). „Dacă cineva are bogățiile lumii și vede pe fratele său în nevoie și își închide inima, cum rămâne în el iubirea lui Dumnezeu?” (*I Ioan III, 17*). Aici se vede ceva esențial: milostenia nu este doar pentru cel care primește, ci este adevărul celui care iubește pe Dumnezeu.

Iubirea față de aproapele devine criteriul concret al autenticității comuniunii cu Dumnezeu, după cum ne încredințează Sfântul Apostol Iacov, pentru care „credința fără fapte este moartă” (*Iacov II, 17*), nefiind cu putință despărțirea între credință și lucrare. Această unitate dintre mărturisire și milostenie a fost prezentă încă din viața Bisericii apostolice. Comunitatea din Ierusalim trăia într-o comuniune deplină, în care participarea la „frângerea pâinii” era însoțită de împărțirea bunurilor și de grija față de cei lipsiți (*Faptele Apostolilor II, 42–47; IV, 32–35*). Alegerea celor șapte diaconi (*Faptele Apostolilor VI, 1–6*) ilustrează faptul că slujirea liturgică și slujirea caritativă nu erau considerate activități separate, ci expresii diferite ale aceleiași misiuni eclesiale. Diaconia a luat naștere tocmai din necesitatea organizării iubirii concrete în cadrul comunității liturgice, arătând că filantropia aparține structurii constitutive a Bisericii, care recunoaște întotdeauna valoarea infinită a persoanei. Persoana nu poate fi niciodată

tratată ca obiect sau instrument, deoarece fiecare om poartă chipul lui Dumnezeu, indiferent de condiția socială sau materială, și este destinat comuniunii veșnice cu El, după cum arată Sfântul Grigorie de Nyssa în tratatul *Despre iubirea față de săraci și în omiliile dedicate Fericirilor*. Din această perspectivă, săracul nu trebuie privit prin prisma neputințelor sale, ci ca purtător al aceleiași demnități ontologice. Milostenia reprezintă recunoașterea practică a chipului dumnezeiesc din aproapele. Refuzul ajutorului înseamnă, implicit, refuzul respectului datorat chipului lui Dumnezeu. Dumnezeu nu are nevoie de darurile omului, însă primește milostenia deoarece aceasta transformă inima celui care oferă. Actul dăruirii devine astfel o lucrare de restaurare spirituală, prin care omul își recapătă asemănarea cu Dumnezeu. Astfel, iubirea față de aproapele constituie o participare la însăși iubirea infinită a lui Dumnezeu, iar milostenia devine o etapă a urcușului spiritual spre desăvârșire, prin smerenia și curăția inimii, căci „cel ce dă milostenie să nu creadă că face ceva mare, ci să se smerească, căci primește mai mult decât dă”, învață Sfântul Marcu Ascetul⁷.

Dăruirea fără smerenie și fără iubire autentică riscă să devină simplă afirmare de sine. Numai atunci când izvorăște din comuniunea cu Dumnezeu, milostenia dobândește valoare mântuitoare și contribuie la transfigurarea persoanei, întrucât „virtutea este largă și lărgeste firea fiecăruia din noi, scoțându-ne din egoism”⁸.

În acest sens, Sfântul Vasile cel Mare⁹ învață că bunurile materiale nu constituie proprietate absolută, ci daruri primite spre administrare responsabilă în folosul întregii comunități. Reținerea egoistă a acestora echivalează cu lipsirea celui sărac de ceea ce i se cuvine prin voia lui Dumnezeu. Și Sfântul Ioan Gură de Aur afirmă că milostenia nu este doar o manifestare a generozității personale, ci o datorie a dreptății, întemeiată pe solidaritatea ontologică dintre toți oamenii. Omul nu poate pretinde că îl iubește pe Dumnezeu dacă rămâne indiferent față de suferința celui de lângă el, întrucât iubirea de Dumnezeu și iubirea aproapelui constituie două dimensiuni inseparabile ale aceleiași realități spirituale.

Omul nu poate pretinde că îl iubește pe Dumnezeu dacă rămâne indiferent față de suferința celui de lângă el, întrucât iubirea de Dumnezeu și iubirea aproapelui constituie două dimensiuni inseparabile ale aceleiași realități spirituale. ✠

7 SFÂNTUL MARCU ASCETUL, „Despre legea duhovnicească”, în *Filocalia*, vol. I, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru STĂNILAOE, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1979.

8 SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, „Răspunsuri către Talasie”, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. III, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru STĂNILAOE, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 502, nota 559.

9 SFÂNTUL VASILE CEL MARE, „Omilia către cei bogați; Despre lăcomie; Voi strica hambarele mele”, în PSB 17, traducere de Pr. Prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1986.

Sfântul Maxim Mărturisitorul a aprofundat și mai mult această înțelegere atunci când a arătat că iubirea reprezintă energia prin care omul depășește fragmentarea introdusă de păcat și restaurează unitatea creației în Hristos. Milostenia devine, astfel, o lucrare ascetică și eclesială în același timp: ea nu urmărește doar alinarea unei nevoi materiale, ci contribuie la refacerea comuniunii dintre persoane și la anticiparea Împărăției lui Dumnezeu. În măsura în care omul se eliberează de patima posesivității, el dobândește libertatea iubirii adevărate și participă la lucrarea restauratoare a lui Dumnezeu.

Milostenia apare ca o lucrare sinergică între Harul dumnezeiesc și libertatea omului. Dumnezeu este Cel Care dăruiește puterea iubirii, însă omul este chemat să răspundă prin fapte concrete, devenind împreună-lucrător cu El în transfigurarea lumii. ✠

Biserica nu este doar comunitatea celor care mărturisesc aceeași credință, ci Trupul tainic al lui Hristos, în care fiecare mădular poartă responsabilitatea celuilalt. De aceea, diaconia și filantropia nu reprezintă activități periferice ale vieții bisericești, ci expresii ale însăși naturii eclesiale. Participarea la Sfânta Liturghie și împărtășirea cu Trupul și Sângele

lui Hristos au drept scop transformarea întregii existențe a credinciosului într-o liturghie a iubirii. Harul primit în Sfintele Taine rodește în fapte de milostenie, de iertare și de solidaritate, iar comuniunea euharistică se prelungește în comuniunea cu cei aflați în nevoie. Încă din epoca apostolică, slujirea săracilor a fost integrată în viața liturgică și comunitară, arătând că Euharistia și milostenia se presupun reciproc. Împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Hristos cere prelungirea comuniunii liturgice în comuniunea concretă a iubirii față de aproapele și față de întreaga creație a lui Dumnezeu, pentru că „inima milostivă arde pentru toată făptura, pentru oameni, pentru păsări, pentru dobitoace și pentru demoni, și pentru tot ce este zidit”, spune Sfântul Isaac Sirul¹⁰.

În această lumină, milostenia apare ca o lucrare sinergică între Harul dumnezeiesc și libertatea omului. Dumnezeu este Cel Care dăruiește puterea iubirii, însă omul este chemat să răspundă prin fapte concrete, devenind împreună-lucrător cu El în transfigurarea lumii. Fiecare act autentic de milostenie constituie o mărturie că egoismul poate fi învins prin milostenie și că omul își împlinește adevărata sa vocație numai în măsura în care trăiește pentru Dumnezeu și pentru aproapele. În această perspectivă, milostenia devine respirația însăși a vieții în Dumnezeu. De altfel, „nu poate omul să ajungă la iubirea de Dumnezeu dacă nu se milostivește de toată făptura”¹¹. Ea este semnul că Harul a început să prefacă inima omu-

¹⁰ SFÂNTUL ISAAC SIRUL, „Cuvinte despre nevoiță”, în Filocalia, vol. X, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București.

¹¹ *Ibidem*.

lui, pentru că „Harul îl face pe om milostiv și blând, iar fără har inima rămâne împietrită”¹².

Astfel, milostenia relevă faptul că iubirea Mântuitorului Hristos a devenit viața lui și că Împărăția lui Dumnezeu nu mai este doar o făgăduință a viitorului, ci o realitate care începe să lumineze încă de aici existența lumii.

Prin urmare, fundamentele lucrării milosteniei evidențiază faptul că aceasta nu poate fi redusă la un act filantropic sau la o obligație etică. Ea izvorăște din taina iubirii treimice, se întemeiază pe Întruparea și jertfa Mântuitorului Hristos, este însuflețită de Harul Duhului Sfânt și se realizează în comuniunea Bisericii. În această perspectivă, milostenia devine expresia concretă a îndumnezeirii omului, manifestarea vizibilă a comuniunii cu Dumnezeu și anticiparea vieții veșnice, în care iubirea va constitui deplina și neîntrerupta existență a tuturor în Dumnezeu.

Judecata universală, descrisă în Evanghelia după Matei (XXV, 31–46) evidențiază faptul că iubirea concretizată în faptele milei reprezintă criteriul întâlnirii definitive cu Dumnezeu. Aceasta nu înseamnă că mântuirea este dobândită prin meritele faptelor, ci că faptele milosteniei constituie manifestarea exterioară a unirii omului cu Dumnezeu și a lucrării Harului în viața sa. Ele sunt roadele unei existențe transfigurate și semnele participării reale la iubirea dumnezeiască. Toate faptele omului vor fi aduse la lumină în ziua descoperirii Domnului. Și atunci se va arăta că nu bogăția, nici puterea, nici știința nu vor rămâne, ci numai iubirea lucrătoare. Căci ceea ce se dă celui lipsit se adună în vistieriile cerului. Astfel, cel milostiv devine, încet, asemenea Celui Care „dă tuturor viață, și suflăre, și toate” (*Faptele Apostolilor* XVII, 25), iar milostenia este începutul veșniciei încă din vremea aceasta, căci ea unește pe om cu Dumnezeu, Cel Care este veșnic iubitor.

Milostenia devine expresia concretă a îndumnezeirii omului, manifestarea vizibilă a comuniunii cu Dumnezeu și anticiparea vieții veșnice, în care iubirea va constitui deplina și neîntrerupta existență a tuturor în Dumnezeu. ✠

¹² SFÂNTUL DIADOH AL FOTICEII, „Capete despre cunoaștere și discernământ”, în *Filocalia*, vol. I, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru STĂNILOAE, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1979.